

УДК 334.722

Фоміченко І.П., к.е.н.,
доцент кафедри менеджменту
Донбаська державна машинобудівна академія
Баркова С.О., асистент кафедри менеджменту
Донбаська державна машинобудівна академія
Дудченко М.П., магістрант
Донбаська державна машинобудівна академія

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТЬ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ

Фоміченко І.П., Баркова С.О., Дудченко М.П. Чинники впливу на конкурентоспроможність малих і середніх підприємств Донецького регіону. У статті розглянуто чинники впливу на конкурентоспроможність малих і середніх підприємств Донецького регіону в сучасних умовах господарювання. Розкрито економічну категорію визначення конкуренції та конкурентоспроможності підприємств. Визначено вплив діяльності малих і середніх підприємств на економічний та інноваційний розвиток країни.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, попит, бізнес, кон'юнктура ринку, інноваційний розвиток.

Фомиченко И.П., Баркова С.О., Дудченко Н.П. Факторы влияния на конкурентоспособность малых и средних предприятий Донецкого региона. В статье рассмотрены факторы, влияющие на конкурентоспособность малых и средних предприятий Донецкого региона в современных условиях хозяйствования. Раскрыта экономическая категория определения конкуренции и конкурентоспособности предприятий. Определено влияние деятельности малых и средних предприятий на экономическое и инновационное развитие страны.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкуренция, спрос, бизнес, конъюнктура рынка, инновационное развитие.

Fomichenko I.P., Barkova S.O., Dudchenko M.P. Factors of influence on the competitiveness of small and medium enterprises of the Donetsk region. In the article, the factors influencing the competitiveness of small and medium-sized enterprises of the Donetsk region in modern conditions of economic management are considered. The economic category of the definition of the competition and competitiveness of enterprises is disclosed. Influence of activity of small and medium-sized enterprises on the economic and innovative development of the country is determined.

Key words: competitiveness, competition, demand, business, market conditions, innovative development

Постановка проблеми. В умовах активних соціально-економічних перетворень в Україні, коли відбувається розширення економічної самостійності регіонів, по-новому визначається роль малого й середнього бізнесу для регіонального розвитку. Це зумовлено тим, що малий і середній бізнес охоплює найбільшу частку ринку та найрізноманітніші види економічної діяльності, маючи при цьому значні конкурентні переваги порівняно з великим бізнесом. Але відсутність належної підтримки малого й середнього бізнесу з боку зацікавлених учасників економічних відносин породжує низку проблем щодо ефективного їх функціонування та падіння конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи теорії конкурентоспроможності в економіці були закладені такими зарубіжними авторами, як С. Брю, Е. Демінг, Ф. Котлер, К. Макконнелл, М. Портер; різні підходи до визначення джерел конкурентоспроможності підприємств запропоновані Р. Грантом, Дж. Барні, С. Смітом, Г. Джонсоном, М. Дертоузом, А. Френсісом, Г. Ші. Питання оцінки й управління конкурентоспроможністю підприємств і продукції, що ними випускається, розглядаються в роботах таких вітчизняних і закордонних учених, як: О.І. Амоша, В.Д. Андріанов, І.П. Булеев, А.Е. Воронкова, Ю.Б. Іванов, Ю.В. Макогон, Г.М. Скудар, О.М. Тридід, Р.А. Фатхутдінов, О.Б. Чернега, М.О. Яновський, О. Амбашта, Дж. Кідд, М. Хаммер [1–6].

Ураховуючи зміни зовнішнього економічного середовища та інтеграційну спрямованість України у світовий економічний простір, постає необхідність обґрунтування основних чинників впливу на конкурентоспроможність малого й середнього бізнесу.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних чинників впливу на конкурентоспроможність малих і середніх підприємств у сучасних умовах господарювання у Донецькому регіоні, що дасть можливість окреслити стратегічні напрями розвитку цих підприємств.

Виклад основних результатів. В умовах ринкової економіки рушійною силою розвитку національної економіки у цілому і суб'єктів господарювання зокрема незалежно від форми власності і правової форми організації бізнесу є конкуренція. Термін «конкуренція» (з лат. *concurrentia*) означає змагання, суперництво. Як економічна категорія конкуренція – це економічна боротьба, суперництво між від-

окремленими виробниками продукції, робіт, послуг щодо задоволення своїх інтересів, пов'язаних із продажем цієї продукції, виконаних робіт, наданням послуг одним і тим же споживачам. К.Р. Макконнелл і С.Л. Брю визначають конкуренцію як наявність на ринку великої кількості незалежних покупців і продавців та можливість останніх вільно входити на ринок і залишати його [1]. Згідно із Законом України «Про захист економічної конкуренції», економічна конкуренція (конкуренція) – змагання між суб'єктами господарювання для здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обігу товарів на ринку [2].

Поняття «конкуренція» тісно пов'язане з поняттям конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність виявляється лише в умовах конкуренції і через конкуренцію. На думку Е.А. Горбашко, конкурентоспроможність – це здатність (потенційна і/або реальна) певного предмета витримати конкуренцію [3]. І.З. Должанський вважає, що конкурентоспроможність – це зумовлене економічними, соціальними та політичними чинниками становище окремого товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках [4]. А. Сміт визначає конкурентоспроможність підприємства як здатність використовувати власний потенціал та ресурси, що надаються навколишнім маркетинговим середовищем для досягнення порівняно вищої міри задоволення потреб споживачів свого цільового ринку, а також суспільних потреб [5].

Г.М. Скудар вважає, що конкурентоспроможність підприємства – це потенційна змога досягати конкурентних переваг підприємством у суперництві з іншими суб'єктами господарювання [6].

Малий бізнес є пріоритетом та рушійною ланкою розвитку будь-якої держави з перехідною економікою як найбільш динамічний елемент її структури, що оперативно реагує на зміни кон'юнктури ринку й надає ринковій економіці необхідної гнучкості та стійкості.

Малий бізнес відкриває необхідні шляхи для збільшення товарообороту та підвищення конкурентоспроможності підприємства, внаслідок чого відкриваються шляхи для створення й ефективного функціонування середніх підприємств. Унаслідок цього виникає

потреба визначення критеріїв належності підприємств до малих і середніх. Основні критерії визначення різних типів бізнесу представлено в табл. 1.

Аналіз економічної літератури засвідчує, що існує три основних підходи до визначення належності підприємства до категорії малого або середнього: кількісний, якісний та комбінований.

До кількісних критеріїв належать такі показники: кількість працюючих, кількість створених робочих місць;

розмір статутного фонду, розмір активів;

характеристика й вартість основних засобів;

річний оборот продукції, річний розмір прибутку,

обсяг реалізованих товарів та наданих послуг.

В Україні малі й середні підприємства є основним джерелом зайнятості і генерують велику частину економічної діяльності. Проте їхній внесок в інновації та економічне зростання значно нижче повного потенціалу. Малі й середні підприємства в Україні непропорційно зосереджені на торгівлі та наданні індивідуальних послуг, де мало простору для підвищення продуктивності. Доступ до фінансування є важким для багатьох підприємств, що змушує їх здебільшого покладатися на самофінансування для поповнення оборотного капіталу та інвестицій в обладнання.

Збройний конфлікт у Східній Україні завдав чималих труднощів для малих і середніх підприємств у Донецькій і Луганській областях. У 2013 р. на малі та середні підприємства Донбасу припадало 13% від загального обсягу реалізованої продукції

українських малих і середніх підприємств. У 2017 р. частка малого та середнього бізнесу в підконтрольній частині Донбасу в загальному обсязі реалізації суб'єктів малого та середнього підприємництва знизилася й уже ледь перевищувала 3%. Багато малих та середніх підприємств було закрито або переміщено в інші частини України.

Переїхали з непідконтрольної частини Донецької області до інших регіонів України в 2015 р. 7,747 підприємств.

Частина малих і середніх підприємств, що залишилися на Донбасі, працюють у надзвичайно складних умовах. Конфлікт пошкодив інфраструктуру регіону, зокрема дороги, мости, залізничні колії та лінії електропередач. Підприємства втратили доступ до основних населених пунктів на іншому боці лінії зіткнення, а клієнти з інших регіонів України іноді неохоче співпрацюють із донбаськими компаніями. Банківська мережа на Донбасі добре розвинена. Проте для донбаських малих і середніх підприємств отримати кредит у банку складно через ризики, які із цим пов'язані, а також через правову заборону вилучення застави на Донбасі.

Розвиток малого і середнього підприємництва на Донбасі потерпає як від загальних перешкод для ведення бізнесу в Україні, так і від близького розташування до зони бойових дій.

Споживчий та підприємницький попит в Україні залишається слабким, а більшість малих і середніх підприємств працює на внутрішньому ринку. Українська економіка страждає від наслідків економіч-

Таблиця 1

Основні критерії визначення різних типів бізнесу

Критерії бізнесу	Найдрібніший	Малий бізнес	Середній	Великий
Чисельність працівників	до 10 ос.	до 50 ос.	до 250 ос.	більше 250 ос.
Обсяги обороту	до 2 млн. євро	до 10 млн. євро	до 50 млн. євро	більше 50 млн. євро
Стійкість до економічних криз	висока	висока	середня	низька
Ступінь ризику (в межах середньоринкових значень)	високий	високий	достатній	низький
Охопленість ринків	місцевий	місцевий, регіональний	регіональний, державний	державний, іноземний
Рівень гнучкості	високий	високий	середній	малий
Рівень управління	власник – він же й працівник	власник – підлеглий	власник – керівники – підлегли	власник – директор – керівники – підлегли
Тип виробництва	диверсифікація	диверсифікація	концентрація	спеціалізація
Створення й використання новітніх технологій та техніки	першопрохідники в НТП	першопрохідники в НТП	послідовники в НТП	послідовники в НТП
Моделювання нових виробничих ідей	завжди	завжди	іноколи	ніколи
Рівень попиту	обмежений попит	обмежений попит	стабільний	стабільний і тривалий
Чутливість до економічних змін	підвищена	підвищена	середня	незначна

ної кризи. У 2018 р. економіка повернулася до дуже повільних темпів зростання, але, за прогнозами, економічне зростання залишатиметься слабким протягом наступних років. У результаті цього значна частина малого і середнього підприємництва зіштовхнулася з труднощами, намагаючись залишитися в бізнесі.

Основними перешкодами підвищення конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва залишалися перешкоди, пов'язані з кризою (наприклад, високі витрати на енергозабезпечення та виробництво, коливання обмінного курсу, низький попит).

Висновки. У цілому розвиток малого і середнього підприємництва в Донецькій області зіткнувся з тими ж проблемами, що й у інших областях України.

Основними умовами підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств малого та середнього підприємництва є: формування сприятливого підприємницького середовища; забезпечення сприятливого інвестиційного клімату; формування матеріальної бази на інноваційній основі; залучення до роботи висококваліфікованого персоналу; сприяння розгортанню новітніх інформаційно-комунікативних технологій, які є рушійною силою глобалізаційних трансформацій; збільшення обсягів експорту продукції вітчизняних товаровиробників. При цьому важливою умовою досягнення даних умов є захист державою інтересів підприємств малого та середнього бізнесу як на внутрішньому, так і на світовому ринках.

Список літератури:

1. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика; пер. с англ. 11-го изд. К.: Хагар-Демос, 1993. 785 с.
2. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Горбашко Е.А. Менеджмент качества и конкурентоспособности: учеб. пособ. СПб.: СПбГУЭФ, 1998. 207 с.
4. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Эксмо, 2007. 960 с.
6. Скударь Г.М. Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и решения. К.: Наук. думка, 1999. 496 с.